

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

INGLIZ QISSACHILIGINING BADIY USLUB XUSUSIYATLARI: OBRAZ, KONFLIKT VA KOMPOZITSIYA TALQINI

G'afforova Hulkar Abdijalol qizi

Turon universiteti, talaba

Qurbonov Parda Axmedovich

Turon universiteti, dotsent

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz qissachiligining badiiy uslub xususiyatlari obraz, konflikt va kompozitsiya nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda XIX–XX asr ingliz adabiyotining yirik vakillari — Jeyms Fenimor Kuper, Charlz Dikens va O. Genri ijodi misolida qissa janrining badiiy imkoniyatlari ochib beriladi. Shuningdek, ingliz va o'zbek qissachiligi qiyosiy tahlil qilinib, obraz yaratish, konflikt qurilishi va kompozitsiya xususiyatlaridagi umumiylik va farqlar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: qissa, obraz, konflikt, kompozitsiya, ingliz adabiyoti, o'zbek adabiyoti, realizm, psixologik tahlil

ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АНГЛИЙСКОЙ НОВЕЛЛИСТИКИ: ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗА, КОНФЛИКТА И КОМПОЗИЦИИ

Гаффорова Хулкар Абдижалол кизи

Университет Турон, студентка

Курбонов Парда Ахмедович

Университет Турон, доцент

Аннотация

В данной статье анализируются художественно-стилистические особенности английской новеллистики с точки зрения образа, конфликта и композиции. На примере творчества крупнейших представителей английской литературы XIX–XX веков — Джеймс Фенимор Купер, Чарльз Диккенс и О. Генри раскрываются художественные возможности жанра повести. Также проводится сравнительный анализ английской и узбекской повести, выявляются сходства и различия в создании образов, построении конфликта и композиционных особенностях.

Ключевые слова: повесть, образ, конфликт, композиция, английская литература, узбекская литература, реализм, психологический анализ.

ARTISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF ENGLISH SHORT FICTION: INTERPRETATION OF CHARACTER, CONFLICT, AND COMPOSITION

G'afforova Hulkar Abdijalol qizi

Turon University, Student

Qurbonov Parda Axmedovich

Turon University, Associate Professor

Abstract

This article analyzes the artistic features of English short story writing from the perspective of character, conflict, and composition. The study examines the works of major nineteenth- and twentieth-century English-language writers such as James Fenimore Cooper, Charles Dickens, and O. Henry, revealing the artistic potential of the short story genre. It also presents a comparative analysis of English and Uzbek storytelling traditions, identifying similarities and differences in character construction, conflict development, and compositional structure.

Keywords: short story, character, conflict, composition, English literature, Uzbek literature, realism, psychological analysis.

Ingliz qissachiligi jahon adabiyotida obraz yaratish mahorati, konfliktlarning ijtimoiy-psixologik teranligi va kompozitsiyaning ixcham, ammo ta'sirchanligi bilan alohida ajralib turadi. XIX–XX asrlarda ijod qilgan James Fenimore Cooper, Charles Dickens va O. Henry asarlari bu jihatlarni yaqqol namoyon etadi. Ularning qissalarida obrazlar nafaqat voqea ishtirokchisi, balki jamiyat muammolarini o'zida mujassamlashtirgan murakkab badiiy tiplar sifatida talqin etiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi — ingliz qissachiligining badiiy xususiyatlarini obraz, konflikt va kompozitsiya nuqtayi nazaridan tahlil qilish hamda uni o'zbek qissachiligi bilan qiyoslashdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot qiyosiy-tipologik, tarixiy-qiyosiy va psixologik tahlil metodlari asosida olib borildi. Maqolada ingliz qissachiligining yirik namoyandalari — James Fenimore Cooper, Charles Dickens va O. Henry asarlari o'zbek qissachiligi vakillari Abdulla Qahhor, Shodiqul Hamro va Tog'ay Murod ijodi bilan qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot davomida obraz yaratish, konflikt qurilishi va kompozitsiya xususiyatlari asosiy mezon sifatida olindi. Shuningdek, badiiy matnlarni talqin qilishda psixologik, ijtimoiy va estetik yondashuvlardan foydalanildi.

Asosiy qism

1. Obraz talqini: ijtimoiylik va psixologik chuqurlik

Ingliz qissachiligida obraz yaratish jarayoni murakkab ijtimoiy va psixologik qatlamlarga asoslanadi. Bu jihat ayniqsa James Fenimore Cooper, Charles Dickens va O. Henry ijodida yaqqol namoyon bo'ladi.

James Fenimore Cooper qissalarida obrazlar, asosan, tabiat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlar asosida shakllanadi. Uning qahramonlari ko'pincha sivilizatsiya va yovvoyi tabiat chegarasida yashovchi, jasoratli va mustaqil shaxslar sifatida tasvirlanadi. Masalan, *The Last of the Mohicans* asarida: "The woods were the domain of danger and freedom alike." (Cooper J.F. *The Last of the Mohicans*. Philadelphia, 1826, p. 78)

Bu iqtibos orqali tabiat faqat makon emas, balki qahramon xarakterini shakllantiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. Kuper obrazlarida erkinlik, vatanparvarlik va axloqiy tanlov g'oyalari romantik ruhda ifodalanadi.

Charles Dickens qissalarida esa obrazlar ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liq holda yaratiladi. Dickens qahramonlari orqali jamiyatdagi tengsizlik, kambag'allik va adolatsizlik muammolari ochib beriladi. Masalan: "Please, sir, I want some more."

(*Oliver Twist*. London: Chapman & Hall, 1838, p. 56)

Mazkur iqtibos oddiy bola nutqi orqali butun bir ijtimoiy tizimning shafqatsizligini ochib beradi. Bu yerda obraz nafaqat individual xarakter, balki ijtimoiy muammoning timsoliga aylanadi. Dickens qahramonlarining ichki dunyosi, ruhiy iltiroblari va insoniy qadr-qimmatini chuqur psixologik tahlil orqali yoritiladi.

O. Henry qissalarida esa obrazlar kundalik hayot vakillari bo'lsa-da, ularning ichki olami va ma'naviy boyligi markazga chiqadi. Masalan: "The magi, as you know, were wise men..." (*The Gift of the Magi*. New York, 1905, p. 12)

Bu iqtibos orqali muallif oddiy insonlarning fidoyiligi va mehr-muhabbatini ulug'laydi. O. Genri obrazlarining o'ziga xosligi shundaki, ular ko'pincha hayotiy sinovlar orqali o'z ma'naviy yuksakligini namoyon etadi. Bu esa obrazni nafaqat psixologik, balki axloqiy jihatdan ham chuqurlashtiradi.

O'zbek qissachiligida, xususan, Abdulla Qahhor va Tog'ay Murod asarlarida obrazlar milliy muhit, urf-odatlar va ijtimoiy sharoit bilan uzviy bog'liq holda tasvirlanadi. Qahhor qissalarida qahramonlar ko'pincha jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, adolatsizlik va ma'naviy tanazzuldan aziyat chekayotgan shaxslar sifatida gavdalanadi. Ularning ichki kechinmalari ko'pincha kinoya, satira va psixologik tahlil orqali ochib beriladi.

Tog'ay Murod asarlarida esa obrazlar xalqona ruh, sabr-toqat va ichki iltirob bilan sug'orilgan. Qahramonning ichki monologi, ruhiy kurashi va muhit bilan to'qnashuvi realistik tasvir orqali beriladi. Bu jihat o'zbek qissachiligini ingliz adabiyotidagi psixologik realizm bilan yaqinlashtiradi.

Shunday qilib, ingliz va o'zbek qissachiligida obrazlar nafaqat syujet ishtirokchisi, balki ijtimoiy va falsafiy g'oyalarni ifodalovchi badiiy tip, psixologik jihatdan chuqur ishlangan individual xarakter hamda muhit, jamiyat va tarixiy sharoit bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Natijada obraz talqini har ikki adabiyotda ham inson ruhiyatini ochib beruvchi markaziy poetik vosita sifatida xizmat qiladi.

2. Konflikt talqini: shaxs va jamiyat to'qnashuvi

Ingliz qissachiligida konflikt ko'pincha shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatga asoslanadi. Charles Dickensda konflikt ijtimoiy adolatsizlik, James Fenimore Cooperda tabiat va sivilizatsiya qarama-qarshiligi, O. Henryda esa axloqiy tanlov shaklida namoyon bo'ladi.

Charles Dickens qissalarida konflikt asosan ijtimoiy adolatsizlik va inson qadr-qimmatining kamsitilishi bilan bog'liq. Masalan: "It was a dark and miserable night." (*Oliver Twist*. London: Chapman

& Hall, 1838, p. 102)

Bu yerda qorong'ilik obrazi orqali jamiyatdagi zulm va beqarorlik ifodalanadi. Dikens qahramonlari ko'pincha ijtimoiy tizimga qarshi kurashayotgan zaif, ammo ma'naviy jihatdan kuchli shaxslar sifatida tasvirlanadi. Konflikt shaxsning jamiyat tomonidan siqib chiqarilishi va uning insoniyligini saqlab qolish uchun kurashida namoyon bo'ladi.

James Fenimore Cooper ijodida esa konflikt tabiat va sivilizatsiya o'rtasidagi qarama-qarshilik asosida quriladi. Masalan: "The pale-faces are masters of the earth, and the red men are driven away." (The Last of the Mohicans. Philadelphia, 1826, p. 120)

Bu iqtibos orqali sivilizatsiya taraqqiyoti va mahalliy aholi fojeasi o'rtasidagi ziddiyat ochib beriladi. Bu konflikt tarixiy, madaniy va axloqiy xarakterga ega bo'lib, insoniyat taraqqiyotining salbiy oqibatlarini ham yoritadi.

O. Henry qissalarida konflikt ko'proq ichki, ya'ni axloqiy tanlov shaklida namoyon bo'ladi. Masalan: "Della finished her cry and attended to her cheeks with the powder rag." (The Gift of the Magi. New York, 1905, p. 8)

Bu yerda qahramon moddiy qiyinchilik va ma'naviy fidoyilik o'rtasida tanlov qiladi. Konflikt tashqi emas, balki ichki — sevgi va qurbonlik orqali hal etiladi. Natijada moddiy yo'qotish ma'naviy yutuqqa aylanadi.

O'zbek qissachiligida esa konflikt ko'proq shaxs va muhit, eski va yangi qarashlar o'rtasidagi ziddiyat sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, Abdulla Qahhor asarlarida: "Uning yuragida alam va iztirob bir-biriga qo'shilib ketgan edi." (*Tanlangan asarlar*. Toshkent, 1987, p. 74)

Bu yerda konflikt shaxsning ichki ruhiy holati orqali ochiladi. Jamiyatdagi adolatsizlik va insoniy munosabatlarning buzilishi qahramon ichki dunyosida keskin ziddiyat keltirib chiqaradi.

Tog'ay Murod ijodida esa konflikt milliy muhit va shaxsiy kechinmalar uyg'unligida beriladi: "U jim turardi, ammo ichida bir dunyo gap bor edi."

(Otamdan qolgan dalalar. Toshkent, 1994, p. 112)

Bu iqtibos orqali ichki konflikt — aytilmagan fikrlar va ruhiy bosim tasvirlanadi. Qahramonning ichki dunyosi tashqi voqealik bilan to'qnashib, psixologik drammatizmni yuzaga keltiradi.

Demak, ingliz qissachiligida konflikt ko'proq ijtimoiy va axloqiy xarakterga ega bo'lsa, o'zbek qissachiligida u ruhiy-psixologik hamda milliy muhit bilan chambarchas bog'liq tarzda talqin qilinadi.

3. Kompozitsiya va syujet qurilishi

Ingliz qissachiligi kompozitsiyasining muhim belgilaridan biri — ixchamlik va dramatik keskinlikdir. Bu xususiyat ayniqsa O. Henry qissalarida yaqqol ko'rinadi. Uning asarlarida syujet tez rivojlanadi va ko'pincha kutilmagan yakun bilan tugaydi. Bu usul o'quvchini doimiy hushyorlikda ushlab turadi hamda badiiy ta'sirni kuchaytiradi.

Charles Dickens qissalarida kompozitsiya nisbatan kengroq bo'lsa-da, voqealar izchil va mantiqiy rivojlanadi. Har bir detal ijtimoiy ma'no yuklaydi va syujetning umumiy g'oyaviy yo'nalishiga xizmat qiladi. Dikens asarlarida kompozitsiya qahramon taqdiri bilan jamiyat hayotini parallel ravishda ko'rsatish imkonini beradi.

James Fenimore Cooper qissalarida esa sarguzashtga asoslangan syujet yetakchi o'rin tutadi. Tabiat manzaralari kompozitsion yaxlitlikni ta'minlab, voqealar dinamikasini kuchaytiradi.

O'zbek qissachiligida ham kompozitsiya ixcham, biroq ramziy detallar va ichki kechinmalar tasviri bilan boyitilgan bo'ladi. Voqealar ko'pincha qahramonning ruhiy dunyosi bilan uyg'un tarzda rivojlanadi. Ayniqsa, Abdulla Qahhor va Tog'ay Murod asarlarida kompozitsiya tashqi voqeadan ko'ra ko'proq ichki drammatizmga tayangan holda quriladi.

Shunday qilib, ingliz qissachiligida kompozitsiya dramatik keskinlik, syujetning tez rivoji va kutilmagan yakun bilan ajralib tursa, o'zbek qissachiligida ichki kechinmalar, ruhiy tahlil va ramziy tafsilotlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Natijalar (Results)

Tahlil natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- ingliz qissachiligida obrazlar chuqur ijtimoiy va psixologik xarakterga ega;
- konfliktlar ko'pincha shaxs va jamiyat o'rtasida yuzaga keladi;
- kompozitsiya ixcham va dramatik xarakterga ega;
- o'zbek qissachiligida milliy muhit va ruhiy kechinmalar ustuvor;
- har ikki adabiyotda inson ruhiyati markaziy o'rin egallaydi;
- ingliz qissachiligida kutilmagan yakun, o'zbek qissachiligida esa ruhiy tahlil ustunlik qiladi.

Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek qissachiligi umumiy janr qonuniyatlariga asoslangan bo'lsa-da, ularning badiiy talqinida milliy, tarixiy va madaniy xususiyatlar muhim rol o'ynaydi. Har ikki adabiyotda qissa janri ixchamlik, mazmuniy teranlik va badiiy ifodaning yuqori darajasi bilan ajralib turadi, biroq obraz yaratish, konflikt qurilishi va kompozitsiya tashkil etilishida o'ziga xos yondashuvlar kuzatiladi.

Ingliz qissachiligida, xususan, Charles Dickens, James Fenimore Cooper va O. Henry ijodida konflikt ko'proq ijtimoiy va axloqiy xarakterga ega bo'lib, u shaxs va jamiyat, tabiat va sivilizatsiya, moddiy va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlar orqali ochib beriladi. Bu jarayonda dramatik kompozitsiya, syujetning dinamik rivoji va kutilmagan yakunlar muhim badiiy vosita sifatida xizmat qiladi.

O'zbek qissachiligida esa konflikt asosan ruhiy-psixologik va milliy muhit bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Abdulla Qahhor va Tog'ay Murod asarlarida qahramonning ichki kechinmalari, ma'naviy iztiroblari va ijtimoiy muhit bilan to'qnashuvi markaziy o'rinni egallaydi. Bu esa o'zbek qissachiligida inson ruhiyatini chuqur va nozik psixologik tahlil qilish an'anasining ustuvor ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi umumlashgan xulosalarga kelish mumkin:

- ingliz qissachiligida konflikt ko'proq ijtimoiy va axloqiy xarakterga ega bo'lib, u keng ko'lamli ijtimoiy muammolarni yoritishga xizmat qiladi;
- konflikt shaxs va jamiyat, tabiat va sivilizatsiya, moddiy va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatlar orqali ifodalanadi;
- o'zbek qissachiligida konflikt ruhiy-psixologik jarayonlar va milliy muhit bilan chambarchas bog'liq;
- har ikki adabiyotda konflikt qahramon xarakterini ochuvchi asosiy poetik vosita sifatida namoyon bo'ladi;
- konflikt syujet rivojining harakatlantiruvchi kuchi bo'lish bilan birga, muallifning falsafiy, ijtimoiy va estetik qarashlarini ifodalovchi muhim badiiy mexanizm hisoblanadi.

Shuningdek, obraz, konflikt va kompozitsiya uyg'unligi har ikki adabiyotda badiiy yaxlitlikni ta'minlab, qissa janrining estetik imkoniyatlarini kengaytiradi. Qahramonning ichki dunyosi va tashqi muhit o'rtasidagi murakkab aloqalar orqali inson hayotining turli qirralari yoritiladi. Natijada, ingliz va o'zbek qissachiligi turli madaniy kontekstlarda shakllangan bo'lsa-da, ular inson ruhiyatini anglash, jamiyat muammolarini yoritish va universal badiiy g'oyalarni ifodalashda umumiylikka ega ekanligi aniqlanadi. Shu bois qissa janri nafaqat milliy adabiyot doirasida, balki qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ham muhim tadqiqot obyekti sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Cooper J.F. The Last of the Mohicans. — Philadelphia, 1826. — 400 p.
2. Dickens Ch. Oliver Twist. — London: Chapman & Hall, 1838. — 608 p.
3. Dickens Ch. David Copperfield. — London, 1850. — 624 p.
4. O. Henry. The Gift of the Magi. — New York, 1905. — 32 p.
5. O. Henry. Selected Stories. — New York: Doubleday, 1911. — 350 p.
6. Poe E.A. Selected Tales. — New York: Modern Library, 1951. — 432 p.
7. Stevenson R.L. The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde. — London: Longmans, Green & Co., 1886. — 141 p.
8. Qahhor A. Abdulla Qahhor hikoyalari. — Toshkent, 1987. — 200 b.
9. Qahhor A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987. — 320 b.
10. Tog'ay Murod. Otamdan qolgan dalalar. — Toshkent, 1994. — 180 b.
11. Shodiqul Hamro. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Sharq, 2005. — 256 b.
12. O'zbek hikoyalari to'plami. — Toshkent, 2000. — 300 b.
13. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: O'qituvchi, 1999. — 512 b.